

Å finne den gode boka

Hvis bokprisene slippes fri, vil forlagene fortsatt kunne utgi smal skjønnlitteratur. Men kan hende blir de smale titlene stort sett å finne på biblioteket.

En nytgitt norsk bok koster i dag det samme uansett hvilken bokhandel du kjøper den i. Forlaget bestemmer hva boka skal koste i utsalg; først ett til to år etter utgivelse kan bokhandlene velge å justere prisen. Konkurransetilsynet hevder at en forlengelse av dagens bransjeavtale vil være lovstridig, og forleggerne og bokhandlerne har heller ikke greid å bli enige om noen ny. Dermed er det uvisst om vi i januar 2005 vil ha frie bokpriser, en ny og annerledes bransjeavtale, eller – slik blant andre Forfatterforeningen ønsker – lovbestemte fastpriser på bøker.

En fastprislov er et inngrep som bør ha en god begrunnelse. Det hevdes ofte at faste priser må til for å sikre et bredt boktilbud, men det er ikke alltid klart hvorfor faste priser skulle virke slik. Fastprissystemet er for eksempel neppe nødvendig for at forlagene skal kunne gi ut smale titler. Men frie priser kan tenkes å svekke bokhandlenes mulighet til å bruke ressurser på kundeinformasjon om den bredden som faktisk finnes.

Innkjøpsordningen, ikke fastprissystemet, er den viktigste garantisten for at norske forlag også i fremtiden vil gi ut smale titler. Alle nye skjønnlitterære bøker kjøpes inn til bibliotekene for offentlige midler, slik at forlagene faktisk er sikret et salg på minst tusen eksemplarer (unntatt de få titlene som "nulles" på grunn av svak litterær kvalitet). Dette er på mange måter en glimrende ordning: Den sørger for stor bredde i utgivelsene, og gir publikum fri tilgang til nytgitte bøker via bibliotekene. Innkjøpsordningen kan leve videre også med frie bokpriser, selv om den nok må justeres litt. Så lenge ordningen er god nok til å dekke kostnadene ved et opplag på tusen eksemplarer, vil det være fullt mulig å gi ut smal skjønnlitteratur også med frie priser.

Problemet ligger snarere i lesernes behov for hjelp til å finne den gode boka, og dette angår forholdet mellom bokhandel og kunde. En bokhandel har to funksjoner: Den skaffer bøker og tilbyr informasjon. Kunden går til bokhandelen for å få vite hvilke nye bøker som er kommet, for å bla i dem, og for å få tips og veiledning. All denne informasjonen er gratis; det er bare bokkjøpet vi betaler for. Men informasjon og bokkjøp behøver ikke å skje samme sted. Og med frie bokpriser kan det lønne seg å søke informasjon i én butikk og deretter kjøpe bøker et helt annet sted, for eksempel i en butikk som driver minimal informasjonsvirksomhet og derfor har lave kostnader. Hvis mange nok kunder opptrer slik, vil de bokhandlene som satser på god informasjon kunne bli utkonkurrert. Vi kan få en situasjon der alle skulle ønske at informasjonen fra bokhandlerne var bedre, men der ingen vil gjøre noe med det selv.

I så fall må leserne lene seg tyngre på andre informasjonskilder, for eksempel ved å se på hva andre lesere gjør eller mener. Hvis en bok topper bestselgerlistene, eller hvis venner anbefaler den, antar vi at den er god. Men en slik tankegang kan gi sterk ensretting, ved at

alle gjør som alle andre og leser de samme bestselgerne, mens vi aldri oppdager det store mylderet av andre bøker som også kunne ha falt i smak.

Informasjon er et gode det er vanskelig å lage effektive markeder for. Bøker *er* i stor grad informasjon. Ofte ligger bokas viktigste verdi nettopp i dens originale elementer, den nye opplevelsen eller den nye innsikten den gir, som ikke fullt ut kan fattes før boka er lest (det er jo nettopp det som er poenget med å skrive en bok). Frie priser kan gjøre det mindre lønnsomt for forhandlerleddet å informere godt nok om bredden i tilbudet, fordi kundene får sterkere insentiver til å søke gratis informasjon ett sted og handle et annet sted. Dette kan være et problem for mange andre varer også, men kulturelt sett er det viktigere med bredde i bokmarkedet enn i markedet for videokameraer.

Saken ligger nå på kulturministerens bord. Det er ikke enkelt å gi henne noe krystallklart råd. Fastprissystemet er ingen tradisjonell prisregulering med tilhørende kø- og rasjoneringsproblemer; forlagene kan fritt fastsette bokprisene ut fra markedsmessige forhold. Dette blir neppe særlig annerledes med frie bokpriser. Utsalgsprisen vil da kunne variere mellom forhandlere, men konkurransen dem i mellom vil begrense prisforskjellene, og dermed blir utsalgsprisen uansett i stor grad bestemt av forlagets priser.

Det er likevel ikke opplagt at informasjonsproblemet i bokmarkedet er så stort at det rettferdiggjør en fastprislov. Hvis kundene stort sett foretrekker å handle der de får informasjonen, vil problemet være lite. Det finnes også andre informasjonskanaler enn bokhandlene. Bokanmeldelser i media er én, bibliotekene er en annen. Dersom bokprisene slippes fri, blir det enda viktigere enn før at bibliotekene har gode vilkår. Det hjelper lite at den smale litteraturen står i hylla på biblioteket, hvis biblioteket stenger klokka halv fire.